

„EUROPOS JAUNIMAS – NARKOMANIJOS PREVENCIJOS PROGRAMA“: KLAIPĖDOS ATVEJIS EUROPOS MIESTŲ KONTEKSTE

Rožė Perminienė^{1,2}, Natalja Istomina¹, Danguolė Drungilienė¹, Artūras Razbadauskas¹

¹Klaipėdos universitetas, ²Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos

Sveikatos apsaugos skyrius

Raktažodžiai: paaugliai, psichoaktyvių medžiagų vartojimas, apsaugojantys veiksniai, rizikos veiksniai.

atkreipti dėmesį, siekiant mažinti rizikos veiksnių įtaką jiems bei stiprinti apsaugojančius veiksnius.

Santrauka

Darbo tikslas: išanalizuoti Klaipėdos ir kitų Europos miestų paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo tendencijas ir rizikos veiksnius. Islandija kartu su tarptautine organizacija „Europos miestai prieš narkotikus“ (ECAD) 2006 metais pradėjo vykdyti dešimties metų tarptautinį projektą „Europos jaunimas – narkomanijos prevencijos programa“, kurio tikslas – palengvinti prevencinių strategijų, paremtų mokslu nustatytais socialiniais (rizikos ir apsaugos) veiksniais, įtakančiais paauglio gyvenimą, kūrimą Europoje. Į projekto veiklą įsitraukė 12 Europos miestų, tarp kurių ir Klaipėdos miestas. Visuose tyrimo dalyvavusiuose miestuose (Helsinki, Kaunas, Klaipėda, Oslo, Reykjavik, Riga, St. Petersburg, Sofia, Vilnius, Stockholm, Gälve, Orebro) vykdyta anoniminė apklausa raštu, naudojant Islandijos socialinių tyrimų ir analizės centro parengtą klausimyną pagal šios institucijos nustatytą tyrimo vykdymo metodologiją. Anketuoti dešimtų klasių (15-16 metų) mokiniai. Tyrimo metu buvo analizuoti Klaipėdos miesto 2006 metų 2213 (48,4 proc. berniukų ir 51,6 mergaičių) ir 2008 metų 1873 (50,4 proc. berniukų ir 49,6 proc. mergaičių) 10 klasės mokinių duomenys bei lyginti su kitų Europos miestų, dalyvavusių programoje, 2006 metais 23364 (48,2 proc. berniukų ir 51,8 mergaičių) ir 2008 metais 21994 (47,4 proc. berniukų ir 52,6 mergaičių) 10 klasės mokinių duomenų vidurkiais. Tyrimo metu nustatyta, kaip plačiai 15-16 m. paauglius Klaipėdoje ir kituose Europos miestuose veikė rizikos bei apsaugojantys veiksniai, įtakančiantys psichoaktyvių medžiagų vartojimą, bei kaip nuo 2006 m. iki 2008 m. kito paauglių socialinė aplinka. Šio tyrimo duomenys padėjo nustatyti paauglių grupes, į kurias reik-

Įvadas

Nesaikingas tabako, alkoholio ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimas kelia didelį susirūpinimą daugelyje šalių. Šių medžiagų vartojimo padariniai sveikatai akivaizdūs tiek individui, tiek visuomenei. Vyriausybės, savivaldybės ir įvairios organizacijos nuolat ieško politinių priemonių ir praktinių būdų, kaip mažinti šių medžiagų pasiūlą ir paklausą [1].

Psichoaktyvių medžiagų vartojimas tarp jaunimo reikalauja specialaus visuomenės dėmesio ir skatina imtis tokių priemonių, kurios būtų skirtos mažinti jaunimo neigiamą bei pavojingą elgesį. Yra atlikta nemažai studijų, siekiančių nustatyti, kodėl jauni žmonės elgiasi būtent taip kaip elgiasi ir identifikuoti jų gyvenimą veikiančius rizikos bei apsaugojančius veiksnius. Šios studijos atskleidžia, kad psichoaktyvių medžiagų vartojimas tarp jaunų žmonių yra pasaulinio masto problema, o vartojimo pokyčiai, tendencijos dažniausiai atsiranda tuo pačiu metu daugelyje šalių [2, 3].

Iš visuomenės sveikatos perspektyvos yra labai svarbu identifikuoti tokius socialinius veiksnius, kurie gali prognozuoti blogą asmens psichologinę būseną ir jo elgesio normos nuokrypį [4]. Tyrėjai seniai stengiasi išsiaiškinti, kas lemia psichoaktyvių medžiagų vartojimo pradžią bei eigą, kodėl vieni asmenys pradeda vartoti šias medžiagas, o kiti to nedaro. Analizuojant šią problemą dažnai išskiriami tiek psichoaktyvių medžiagų vartojimo rizikos veiksniai, tiek nuo psichoaktyvių medžiagų vartojimo apsaugantys veiksniai. Rizikos veiksniai – tai įvairios savybės, įvykiai ir kiti kintamieji rodikliai, kurie padidina tikimybę, kad asmuo ateityje turės problemą. Apsaugojantys veiksniai šią tikimybę sumažina [5]. Dauguma tyrimų atskleidė, kad nuo normos nukrypęs paauglio elgesys yra artimai susijęs su jo socialine aplinka, todėl tokia informacija yra ypač svarbi kuriant strategijas, nukreiptas psichoaktyvių medžiagų vartojimo mažinimui [3, 4].

Įprasta (tradicinė) prevencija dažniausiai yra paremta patyrusių specialistų nuomonėmis ir jų vykdomu švietimu bei statistiniais tyrimais, kurie tik fiksuoja psichoaktyvių medžiagų vartotojų kiekio kitimą, bet neanalizuojama prevencinių veiksnių įtaka, pagrįsta moksliniais tyrimais. Kai kurie tyrėjai teigia, kad dažnai mokyklose vykdomos prevencinės programos teikia vaikams žinias ir bando keisti jų požiūrį į psichoaktyvias medžiagas, bet faktinis šių medžiagų vartojimas lieka nepaveiktas. Šių programų efektas būna trumpalaikis, jei po šių programų toliau nuolat nevykdomos palaikomosios veiklos [6]. 1997 metais Islandijos tyrėjai, politikai, pareigūnai ir kiti specialistai, dirbantys su jaunimu, nusprendė sukurti įrodymais pagrįstas strategijas kovai su jaunimo psichoaktyvių medžiagų vartojimu. Nuo 1998 m. pradėta vykdyti valstybės inicijuota programa „Islandija be narkotikų“, kuria buvo siekiama sumažinti psichoaktyvių medžiagų vartojimą tarp 15-18 m. amžiaus jaunuolių. Programoje buvo sujungti tokie svarbūs dalykai: labai gera monitoringo sistema, rodanti pokyčius psichoaktyvių medžiagų vartojimo srityje; moksliskai įvertinti rizikos ir apsaugojantys faktoriai, būdingi šiai jaunų žmonių grupei; bendruomenių įtraukimas į prevencines veiklas ir stipri jų parama; politikos ir praktikos formavimas, paremtas moksliniais tyrimais [4].

Po penkerių šios programos vykdymo metų tyrimai parodė, kad tokie veiksniai kaip aktyvios paauglių veiklos su bendraamžiais, sportas ar kitos užimtumo formos, tėvų parama ir priežiūra veikė psichoaktyvių medžiagų vartojimą tarp vaikų ir paauglių, o mobilizuota visų šalies sektorių veikla davė ryškių teigiamų pokyčių, mažinant psichoaktyvių medžiagų vartojimą tarp vaikų ir paauglių [4].

Islandijos programos „Islandija be narkotikų“ pasiekimai paskatino šia patirtimi pasidalinti su kitomis pasaulio šalimis. Islandija kartu su tarptautine organizacija „Europos miestai prieš narkotikus“ (ECAD) 2006 metais pradėjo vykdyti dešimties metų tarptautinį projektą „Europos jaunimas – narkomanijos prevencijos programa“, kurio tikslas – palengvinti prevencinių strategijų kūrimą Europoje, paremtų mokslu nustatytais socialiniais (rizikos ir apsaugojančiais) veiksniais, įtakojančiais paauglio gyvenimą. Į projekto veiklą įsitraukė 12 Europos miestų, tarp kurių yra ir Klaipėdos miestas.

Programa numatė parengti 3 palyginamąsias studijas, atlikus anketines 15-16 m. jaunuolių apklausas. 2006 metais įgyvendintas pirmasis šios programos etapas – atliktas tyrimas, kurio tikslas – ištirti socialinės aplinkos poveikį vaikams ir jaunuoliams, sužinoti jų požiūrį į psichoaktyvių medžiagų vartojimą. 2008 m. įgyvendintas antrasis šios programos etapas – atliktas pakartotinis tyrimas, siekiant išsiaiškinti paauglių vertybinių nuostatų bei psichoakty-

vių medžiagų vartojimo tarp paauglių kitimo tendencijas. Ateityje, siekiant stebėti ir vertinti psichoaktyvių medžiagų vartojimo tarp paauglių situaciją, šiemet numatyta atlikti ir trečiąjį tyrimą.

Darbo tikslas: išanalizuoti Klaipėdos ir kitų Europos miestų paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo tendencijas ir rizikos veiksnius.

Tyrimo metodai ir tiriamieji

Visuose tyrime dalyvavusiuose miestuose (Helsinki, Kaunas, Klaipėda, Oslo, Reykjavik, Riga, St. Petersburg, Sofia, Vilnius, Stockholm, Gölve, Orebro) vykdyta anoniminė apklausa raštu, naudojant Islandijos socialinių tyrimų ir analizės centro parengtą klausimyną ir nustatytą tyrimo metodiką. Standartizuotas klausimynas (išverstas į kiekvienos šalies kalbą bei atgal į pagrindinę klausimyno- anglų kalbą) užtikrino galimybę vykdyti surinktų duomenų palyginamąją analizę tarp tyrime dalyvavusių miestų. Klausimyną sudarė 3 klausimų grupės: klausimai apie demografinius duomenis; apie psichoaktyvių medžiagų vartojimą pastaruoju metu ir per visą gyvenimą; klausimai, susiję su socialiniais faktoriais: bendraamžiais, šeima, laisvalaikiu ir savijauta mokykloje.

Apklausti dešimtų klasių (15-16 metų) mokiniai. Iš kiekvieno miesto mokyklų sąrašo atsitiktine tvarka atrinktos mokyklos, o iš jų atsitiktine tvarka atrinktos dešimtos klasės. Tyrimo imtis – kiekviename mieste apklausta ne mažiau 2800 respondentų (miestuose, kuriuose dešimtokų buvo mažiau nei šis skaičius, anketuojami visi miesto dešimtokai, tyrimo dieną buvę mokykloje).

Anketinė apklausa vykdyta tuo pačiu metu visuose miestuose – 2006-11-16 ir 2008-10-23. Apie būsimą apklausą buvo laišku informuoti kiekvieno dešimtoko tėvai (globėjai). Prieš tyrimą praversti mokymai mokyklų personalo, kuris vykdė apklausą pagal tyrimo metodiką. Siekiant užtikrinti respondentų anonimiškumą, anketų pildymo metu mokiniai suole sėdėjo po vieną, anketas pildė vienuodais jiems pateiktais rašikliais, užpildytas anketas sudėjo į jiems duotus vokus, kurie tyrimo vykdytojams gražinti užkljuoti ir be jokių ženklų.

Tyrimo metu analizuoti Klaipėdos miesto 2006 metų 2213 (48,4 proc. berniukų ir 51,6 mergaičių) ir 2008 metų 1873 (50,4 proc. berniukų ir 49,6 proc. mergaičių) dešimtos klasės mokinių anketų duomenys bei lyginti su kitų Europos miestų, dalyvavusių programoje, 2006 metais 23364 (48,2 proc. berniukų ir 51,8 mergaičių) ir 2008 metais 21994 (47,4 proc. berniukų ir 52,6 mergaičių) duomenimis. Statistinei duomenų analizei naudotas statistinis programų paketas „SPSS“. Naudota tikimybių lygybės ir chi kvadrato kriterijai. Statisti-

nis hipotezių reikšmingumas patvirtintas, kai $p < 0,05$.

Rezultatai ir jų aptarimas

Smalsumas, bendraamžių įtaka, neturėjimas ką veikti, dažniausiai tampa pirmo narkotikų pabandymo priežastimi. Tyrimo rezultatai parodė, jog berniukai Klaipėdoje dažniau vartoja migdomuosius ar raminamuosius, kanapes, amfetaminą, ekstazį, uostomąsias medžiagas (klįjus), anabolinius steroidus ir naminius alkoholinius gėrimus, negu Europos miestų berniukai (1 lentelė). Kanapės ir naminiai

alkoholiniai gėrimai yra dažniausiai vartojamos psichoaktyvios medžiagos tarp Klaipėdos miesto berniukų ($p < 0,05$). Tačiau šių medžiagų vartojimo dažnumas tarp berniukų Klaipėdoje nuo 2006 m. iki 2008 m. statistiškai reikšmingai sumažėjo (kanapes 2006 m. vartojo 36 proc., o 2008 m. – 18,1 proc., naminius alkoholinius gėrimus 2006 m. vartojo 33 proc., 2008 m. – 28 proc. berniukų ($p < 0,05$). Tačiau išaugo migdomųjų ar raminamųjų ir uostomųjų medžiagų (klijų) vartojimas tarp berniukų: migdomųjų arba raminamųjų nuo 10 proc. 2006 m. iki 15,5 proc. Uostomųjų

1 lentelė. Respondentų atsakymas į klausimą „Kiek kartų esi vartojęs (-usi) (jei taip buvo nutikę) šiuos narkotikus“

Narkotikų rūšys	Miestas	Atsakiusiųjų „Vartojo vieną kartą ir daugiau“ (proc.)			
		Berniukai		Mergaitės	
		2006	2008	2006	2008
Migdomosios tabletės ar raminamieji	Klaipėda	10,0	15,5	27,0	27,5
	Europos miestai	5,4	6,0	15,0	19,7
Kanapės	Klaipėda	36,0	18,1	24,0	25,0
	Europos miestai	22,0	19,0	22,0	15,0
Amfetaminas	Klaipėda	6,0	5,0	5,2	6,0
	Europos miestai	4,0	3,0	4,5	4,0
LSD	Klaipėda	1,5	1,2	1,6	1,4
	Europos miestai	1,4	3,0	1,0	0,7
Ekstazis	Klaipėda	5,2	1,0	5,0	2,0
	Europos miestai	4,5	1,5	2,5	1,3
Kokainas	Klaipėda	0,2	2,0	1,5	2,0
	Europos miestai	1,4	1,8	0,8	1,8
Heroinas	Klaipėda	0,3	0,1	0,2	0,3
	Europos miestai	0,2	0,1	0,1	0,2
Haliucinogeniniai grybai	Klaipėda	1,2	2,6	0,3	2,0
	Europos miestai	2,5	2,0	1,0	0,5
Uostomosios medžiagos	Klaipėda	7,0	11,0	5,5	13,0
	Europos miestai	5,0	5,0	5,0	5,5
Anaboliniai steroidai	Klaipėda	4,0	3,3	0,1	0,2
	Europos miestai	3,0	2,8	0,5	0,1
Naminis alkoholinis gėrimas	Klaipėda	33,0	28,0	36,0	27,0
	Europos miestai	21,0	23,0	22,0	23,0

medžiagų 2008 m. nuo 7,0 proc. iki 11,0 proc. 2006 m. ($p < 0,05$) tarp berniukų ir nuo 5,5 proc. 2006 m. iki 13,0 proc. 2008 m. tarp mergaičių ($p < 0,05$).

Palyginus Klaipėdos miesto mergaičių psichoaktyvių medžiagų vartojimo dažnumą su Europos miestais, nustatyta, jog migdomieji ar raminamieji, kanapės, uostomosios medžiagos bei naminiai alkoholiniai gėrimai yra populiariausios psichoaktyvios medžiagos tarp Klaipėdos mergaičių. Ekstazio ir naminių alkoholinių gėrimų vartojimas tarp mergaičių Klaipėdoje nuo 2006 m. iki 2008 m. statistiškai reikšmingai sumažėjo (ekstazį 2006 m. vartojo 5 proc., o 2008 m. – 2 proc., naminius alkoholinius gėrimus 2006 m. vartojo 36 proc., 2008 m. – 27 proc.) ($p < 0,05$), bet išaugo kanapių bei uostomųjų medžiagų vartojimas tarp mergaičių: kanapių nuo 24 proc. 2006 m. iki 25 proc. 2008 m., uostomųjų medžiagų nuo 5,5 proc. 2006 m. iki 13 proc. 2008 m. ($p < 0,05$).

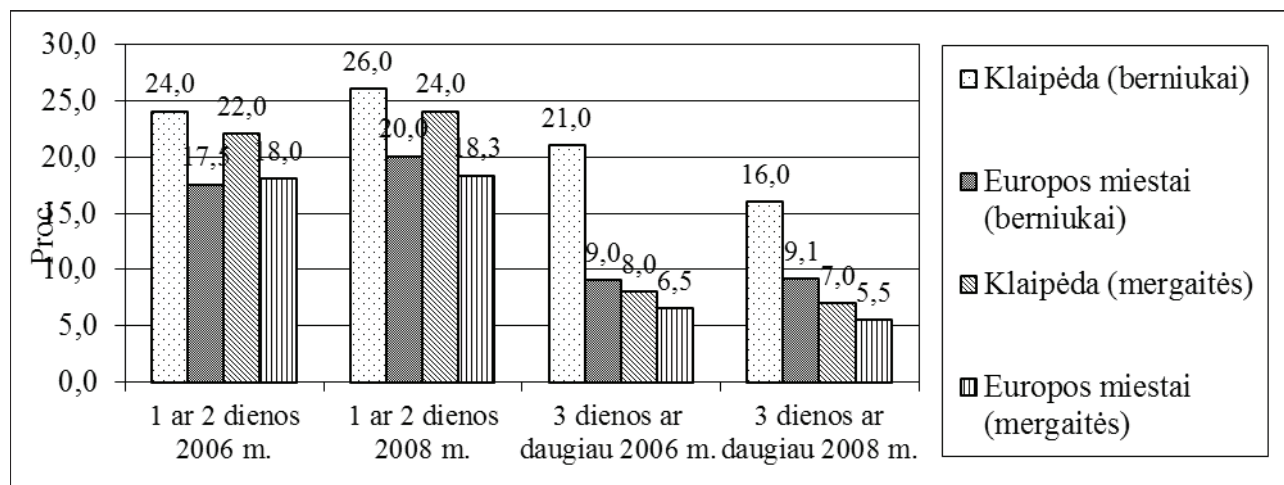
Siekta išsiaiškinti, kokio amžiaus paaugliai pirmą kar-

tą pabando alkoholinių gėrimų, kanapių bei pradeda rūkyti cigaretes. Tyrimo rezultatai parodė, kad 14 m. yra dažniausias amžius tiek Klaipėdoje (2006 m. 24 proc., 2008 m. 22 proc.), tiek Europos miestuose (2006 m. 21 proc., 2008 m. 19,5 proc.), kai paaugliai pirmą kartą savo gyvenime paragauja alkoholio. O pirmas Klaipėdos paauglių bandymas rūkyti cigaretes dažniausiai būna 11 m. (2006 m. 18 proc., 2008 m. – 21,5 proc.), kai tuo tarpu Europos miestuose vėlesniame amžiuje – 14 m. (2006 m. – 14 proc., 2008 m. – 13,5 proc.). Kanapes tiek Klaipėdoje (2006 m. 16,6 proc., 2008 m. 18 proc.), tiek Europos miestuose (2006 m. – 8,8 proc., 2008 m. – 8,5 proc.) paaugliai pirmą kartą dažniausiai pabando 15 metų. Tyrimas parodė, kad ir Klaipėdoje, ir Europos miestuose yra ryškus ir didelis kanapių pirmą kartą pavartojimo pakilimas tarp 14-15 metų: 2008 m. Klaipėdoje kanapes pabandė 5,2 proc. keturiolikmečių, o jau kanapes pirmą kartą bandžiusių penkiolikmečių buvo 18 proc. ($p < 0,05$).

2 lentelė. Respondentų atsakymas į klausimą „Kiek, tavo manymu, tavo draugų daro šiuos dalykus“

Draugų veikla	Miestas	Atsakiusieji „dauguma/beveik visi“ (proc.)			
		Berniukai		Mergaitės	
		2006	2008	2006	2008
Rūko cigaretes	Klaipėda	58,5	59,0	56,6	59,0
	Europos miestai	35,0	36,0	41,0	42,0
Rūko hašišą ar marihuaną	Klaipėda	10,1	11,0	9,3	8,0
	Europos miestai	5,0	4,5	4,0	3,0
Bent kartą per mėnesį pasigeria	Klaipėda	36,0	39,0	32,0	33,0
	Europos miestai	29,0	28,0	29,0	28,0

1 pav. Respondentų atsakymai į klausimą „Kiek dienų visai nebuvai mokykloje per pastarąsias 30 dienų, nes pabėgai iš pamokų“

Dauguma tyrėjų bando nustatyti, kas lemia psichoaktyvių medžiagų vartojimo pradžią ir eigą. Nustatyta nemažai vartojimą įtakojančių rizikos ir apsaugančių veiksnių, o nuo normos nukrypęs jaunimo elgesys yra artimai susijęs su jo socialine aplinka [5]. Analizuota, kiek paauglių patenka į rizikos grupę, paveiktą socialinės aplinkos: šeimos, bendraamžių, mokyklos bei laisvalaikio veiklos.

Tėvų rūpestis, parama, atsakingai taikoma kontrolė vaikams ir laikas, praleistas su vaikais, yra nurodomi kaip socialiniai veiksniai, kurie mažina psichoaktyvių medžiagų vartojimo tarp paauglių tikimybę [7, 11]. Tyrimo metu nustatyta, kad Klaipėdos paaugliams tiek 2006 m. (15,9 proc.), tiek 2008 m. (17,0 proc.) labai trūko savo tėvų šilumos, rūpestio ir paramos palyginus su Europos miestų paaugliais (2006 m. – 9,5 proc., 2008 m. – 10,0 proc.). Matoma tendencija, kad tėvai vis mažiau skiria dėmesio savo vaikams tiek Klaipėdoje, tiek ir Europos miestuose. Problemas, išskylančias paaugliams bendraujant asmeniniais klausimais su tėvais, 2006 m. nurodė 25 proc. ir 2008 m. 20,5 proc. Klaipėdos paauglių. Tuo tarpu Europos miestuose kiek mažiau paauglių nurodė esant problemų bendraujant su tėvais (23 proc. ir 19 proc.).

Tiek 2006 m. ir tiek 2008 m. Klaipėdos paaugliai praleido mažiau laisvalaikio kartu su savo tėvais nei Europos paaugliai. Klaipėdoje 2006 m. darbo dienomis dažnai laisvalaikį su tėvais leido 22,4 proc. paauglių (Europoje – 30 proc.), 2008 m. – 20 proc. (Europoje – 35 proc.) ($p < 0,05$). 2006 m. ir 2008 m. Klaipėdoje savaitgaliais laisvalaikį ir berniukai ir mergaitės su tėvais leido dažniau nei darbo dienomis. Tačiau Europos miestuose paaugliai daugiau praleidžia laiko su tėvais ir savaitgaliais (Klaipėdoje 2006 m. – 24,7 proc., 2008 m. – 24,5 proc., Europoje analogiškai 34 proc. ir 37,5 proc.).

Analizuojant tėvų kontrolę, taikomą paaugliams, nustatyta, kad ir 2006 m., ir 2008 m. net 44 proc. Klaipėdos tėvų savo vaikams nebuvo nustatę taisyklės, kelintą valandą vakare jų vaikas privalo grįžti į namus. Europos miestuose šios taisyklės nebuvo nustatę mažiau tėvų – 36 proc. ($p < 0,05$). Ir tik 74 proc. tėvų Klaipėdoje žino, su kuo ir kur jų vaikai leidžia laisvalaikį vakarais (Europos miestuose – 81 proc.). 2006 m. 19 proc. paauglių Klaipėdoje nurodė, kad jų tėvai nepažįsta arba labai blogai pažįsta jų draugus, ir 2008 m. – šis procentas išaugo iki 23 (analogiškai Europos miestuose 15 proc. ir 17,5 proc.). Analizuojant respondentų atsakymus pagal lytį, nustatyta, kad tiek Klaipėdoje, tiek Europos miestuose berniukai tėvų mažiau prižiūrimi nei mergaitės.

Autoriai, tyrinėję apsaugojančių ir rizikos veiksnių įtaką psichoaktyvių medžiagų vartojimui, išskyrė padidėjusios rizikos periodus. Tai – pereinamieji laikotarpiai

vaikų gyvenime, kurių metu vyksta reikšmingi fiziniai ir socialiniai pokyčiai [5]. Prie tokių periodų priskiriama paauglystė, kada vyksta ne tik didžiuliai vaiko fiziniai, bet ir socialiniai pokyčiai – vaikas tampa vis savarankiškesnis, įgyja daugiau laisvių ir vis dažniau būna su savo bendraamžiais. Nors tėvų įtaka savo vaikui šiuo periodu gali ir nesumažėti, tačiau bendraamžių įtaka jam akivaizdžiai išauga. Turėjimas draugų, kurie vartoja psichoaktyvias medžiagas, yra vienas iš didžiausių potencialių rizikos veiksnių paaugliui, kad jis taip pat pradės vartoti šias medžiagas [8]. Tačiau šeimos ryšys turi esminį poveikį vaikui pasirenkant bendraamžius. Šeimos veiksniai gali apsaugoti vaiką nuo narkotikų vartojimo, tai geri tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai, pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosfera šeimoje, tėvų domėjimasis vaikų problemomis, tėvų kontrolė, bendravimas su vaiku. Paaugliai, kurie turi didelę paramą iš savo tėvų, yra mažiau linkę susidraugauti su draugais, kurie vartoja psichoaktyvias medžiagas ir tuo pačiu mažesnė tikimybė, jog patys pradės vartoti šias medžiagas.

Klaipėdos miesto paaugliai - berniukai nurodė (57,6 proc. 2006 m. ir 59 proc. 2008 m.), kad jie turėjo draugų, kurie rūkė cigaretes, mergaitės atitinkamai (56,6 ir 59,0), kai tuo tarpu Europos miestuose šis rodiklis kiek mažesnis: atitinkamai 35 proc. ir 36 proc. nurodė berniukai ir 41,0 ir 42,0 mergaitės. Tyrimas parodė, jog 2006 m. 9,7 proc. ir 2008 m. 9,5 proc. Klaipėdos miesto dešimtokų turėjo draugų, kurie rūkė hašišą ar marihuaną, Europos miestuose šis rodiklis 2006 m. buvo 4,5 proc., 2008 m. – 3,75 proc. Klaipėdoje daugiau paauglių nurodė, jog turėjo ir draugų, kurie bent kartą per mėnesį pasigeria (2006 m. 34 proc., 2008 m. 36 proc.) negu Europos miestų paauglių (2006 m. 39 proc., 2008 m. – 28 proc.). Ir Klaipėdoje, ir Europos miestuose tiek berniukai, tiek mergaitės turi panašų kiekį draugų, kurie rūkė cigaretes ir vartoja alkoholį. Tačiau berniukai turėjo daugiau draugų, kurie rūkė hašišą ar marihuaną, negu mergaitės (2 lentelė). Toks epizodinis vartojimas savaitgaliais ar vakarėlių metu tampa pastoviu, sudarydamas idealią terpę nuolatiniam narkotikų vartojimui.

Paauglių laisvalaikio leidimas su draugais, nedalyvaujant suaugusiems, o ypač ėjimas į vakarėlius, kuriuose nėra suaugusiųjų priežiūros – taip pat priskiriama prie rizikos veiksnių [8]. Tyrimo rezultatai parodė, kad 2006 m. 72,5 proc. ir 2008 m. 70 proc. Klaipėdos paauglių vieną kartą savaitėje ar dažniau leido laiką su draugais, nedalyvaujant suaugusiems asmenims, Europos miestuose kiek mažiau (2006 m. 64 proc. ir 2008 m. 66 proc.). Klaipėdos mieste statistiškai reikšmingai mergaitės (2006 m. 75 proc., 2008 m. 72 proc.) tai darė dažniau nei berniukai (2006 m. 70 proc., 2008 m. 68 proc.) ($p < 0,05$). Siekiant apsaugoti vaikus nuo narkotikų, tėvai pirmiausia turėtų stebėti savo

vaikus, kokie jie grįžta iš vakarėlių ir diskotekų, bei artimai bendrauti su vaiko draugais.

Mokykla neabejotinai veikia vaikų elgesį, nes ji yra viena iš socialinių aplinkų, kurioje paaugliai praleidžia daug laiko. Mokykla yra svarbi tarpininkaujanti struktūra, konstruojant ir stiprinant ryšius tarp vaikų bendraamžių, vaikų ir tėvų, vaikų ir visos bendruomenės. O mokinių prisirišimas prie mokyklos padidina mokyklos vaidmens įtaką ir mažina vaikų problematišką elgesį [7, 9]. Tačiau tokie rizikos veiksniai kaip žemas pažangumas, blogi mokinių ir pedagogų tarpusavio santykiai, mokyklos nelankymas padidina tikimybę, kad asmuo ateityje gali turėti įvairių elgesio problemų [5].

Analizuota, kaip mokiniai jaučiasi mokykloje. Apklausos metu paaiškėjo, kad Klaipėdos miesto mokiniai yra labiau linkę bėgti iš pamokų nei Europos miestų mokiniai (1 pav.). 2006 m. ir 2008 m. Klaipėdos miesto berniukai reikšmingai dažniau yra pabėgę 3 ir daugiau dienų iš mokyklos per vieną mėnesį, negu mergaitės. 2006 m. tai darė 21 proc., 2008 m. – 16 proc. Klaipėdos berniukų, kai tuo tarpu mergaitės analogiškai 2006 m. pasielgė 9 proc. ir 2008 m. 9,1 proc. ($p < 0,05$). Bėgimas iš pamokų galėtų būti tam tikras indikatorius, tikėtina, jog tarp dažniau bėgančių iš pamokų paauglių – daugiau vartojančių narkotikus.

Tiriant mokinių savijautą mokykloje, nustatyta, kad Klaipėdoje mažiau paauglių, nei Europos miestuose nurodė, jog nemato prasmės mokytis (2006 m. 5,9 proc. Klaipėdos ir 8 proc. Europos miestų paauglių, 2008 m. 4 proc. Klaipėdoje ir analogiškai Europos miestuose – 9,5 proc.) Klaipėdoje berniukai (2006 m. – 8,5 proc., 2008 m. – 6 proc.) dažniau nematė prasmės mokytis, nei mergaitės (2006 m. – 3,3 proc., 2008 m. – 2 proc.) ($p < 0,05$). 2006 m. 13 proc. paauglių Klaipėdoje nurodė, jog mokykloje jie dažnai blogai jaučiasi, Europoje – 9,9 proc. Palyginus šį rodiklį su 2008 m. tyrimo duomenimis, nustatyta, kad jis statistiškai reikšmingai sumažėjo – mokykloje 2008 m. dažnai blogai jautėsi 8,5 proc. Klaipėdos mokinių (Europoje – 9,5 proc.) ($p < 0,05$). Analizuojant šį rodiklį pagal respondentų lytį Klaipėdos mieste, statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta. 2006 m., jog dažnai blogai sutaria su mokytojais, pažymėjo 6,9 proc. Klaipėdos mokinių (Europoje – 7,7 proc.), 2008 m. tokių dešimtokų Klaipėdoje buvo 5 proc. (kai Europoje šis rodiklis padidėjo ir siekė 8,8 proc.). Klaipėdoje (analogiškai ir Europos miestuose) dažniau blogai su mokytojais sutaria berniukai (2006 m. – 9,8 proc., 2008 m. – 7 proc.) nei mergaitės (2006 m. – 4 proc., 2008 m. – 3 proc.) ($p < 0,05$).

Paaugliai, kurie dažnai dalyvauja organizuotose grupinėse veiklose po pamokų, yra mažiau linkę vartoti psicho-

aktyvias medžiagas nei jų bendraamžiai. O dalyvavimas tokiose suaugusiųjų prižiūrimose jaunimo veiklose prisideda prie šių medžiagų vartojimo prevencijos [3, 7, 10]. Tokios prižiūrimos veiklos, kuriose dalyvauja paaugliai, suteikia jiems galimybę įgyti vertingų įgūdžių ir išmokti siekti teigiamų gyvenimo tikslų. Tokiose veiklose susiformuoja specialūs neformalūs santykiai tarp vaiko ir suaugusio (trenerio, būrelio vadovo), atsiranda galimybė paveikti paauglio elgesį [10]. Todėl būtina šalia programų, kurios teikia informaciją apie neigiamas psichoaktyvių medžiagų vartojimo pasekmes, išnaudoti ir paauglių elgesį įtakančias veiklas.

Organizuotoje laisvalaikio veikloje po pamokų tiek 2006 m., tiek 2008 m. kiek dažniau dalyvauja Europos miestų paaugliai nei klaipėdiečiai. Analizuojant pagal lytį, nustatyta, kad Klaipėdos miesto mergaitės dažniau dalyvavo tokiose veiklose nei berniukai: statistiškai reikšmingai vieną ir daugiau kartų per savaitę 2006 m. dalyvavo 35 proc. mergaičių, kai tuo tarpu berniukų buvo tik 23 proc., 2008 m. – 37 proc. mergaičių ir tik 23 proc. berniukų ($p < 0,05$).

Tarp laisvalaikio organizuojamų veiklų paaugliams ypatingą vietą užima sportinė veikla bei fizinis aktyvumas. Šios veiklos padeda paaugliams atsikratyti susikauptą įtampą tiek emociškai, tiek fiziškai [4]. Tyrime nustatyta, kad dažniau nei vieną kartą per savaitę sportinėje veikloje (treniruotėse, varžybose) Klaipėdoje dalyvauja (2006 m. – 33,8 proc., 2008 m. – 33 proc.) paauglių, tai kiek mažiau nei Europos miestuose (2006 m. – 35,6 proc., 2008 m. – 35 proc.). Didesnis Klaipėdos miesto berniukų procentas (2006 m. 50,5 proc., 2008 m. 46 proc.) dažniau nei vieną kartą per savaitę dalyvauja sportinėje veikloje po pamokų, nei mergaitės (2006 m. 17,1 proc., 2008 m. 20 proc.) ($p < 0,05$). Lyginant Klaipėdos miesto berniukų dalyvavimą sportinėse veiklose su Europos miestų berniukų dalyvavimu, nustatyta, kad Klaipėdos berniukai (2006 m. 50,5 proc., 2008 m. 46 proc.) dažniau dalyvauja sportinėse veiklose nei Europos miestų berniukai (2006 m. 44 proc., 2008 m. 45 proc.). Tačiau Klaipėdos miesto mergaičių (2006 m. 17,1, 2008 m. 20 proc.) dalyvavimas sportinėse veiklose yra retesnis nei Europos miestų mergaičių (2006 m. 26 proc., 2008 m. 25 proc.).

Taigi tyrimo metu nustatyta, kaip 15-16 m. paauglius Klaipėdoje ir kituose Europos miestuose veikė rizikos bei apsaugojantys veiksniai, įtakojantys psichoaktyvių medžiagų vartojimą, bei kaip nuo 2006 m. iki 2008 m. kito paauglių socialinė aplinka. Šio tyrimo duomenys padėjo nustatyti paauglių grupes, į kurias reiktų atkreipti dėmesį, siekiant mažinti rizikos veiksnių įtaką jiems bei stiprinti juos apsaugojančius veiksnius.

Išvados

1. Neturintys gyvenimo patirties paaugliai anksti pradeda vartoti narkotines medžiagas. Tiek Klaipėdoje, tiek Europos miestuose 14 metų yra dažniausias amžius, kai paaugliai pirmą kartą savo gyvenime paragauja alkoholio, o 14-15 metų pabando kanapes. Klaipėdos paaugliai rūkyti cigaretės pradeda anksčiau- dažniausiai 11 metų, kai tuo tarpu Europos miestuose – 14 metų.

2. Paaugliai yra lengvai įtakojami bendraamžių, mokyklos. Daugiau kaip pusė Klaipėdos miesto paauglių turėjo draugų, kurie rūkė cigaretės, 9,6 proc. – draugų, kurie rūkė hašišą ar marihuaną, 35 proc. – draugų, kurie 1 kartą per mėnesį pasigeria vartodami alkoholį. 71 proc. paauglių Klaipėdoje laisvalaikį leidžia su draugais, nedalyvaujant suaugusiesiems (Europos miestuose – 65 proc.).

3. Tyrimo rezultatai parodė, jog tėvai tiek Klaipėdoje, tiek Europos miestuose kasmet vis mažiau skiria dėmesio savo vaikams. Dažnai tėvai nenustato taisyklių, kada jų vaikai vakare turi grįžti namo: mažiau kontroliuojami yra berniukai. Apie 20 proc. tėvų nepažįsta vaikų draugų, trečdaliui Klaipėdos paauglių nepakanka tėvų kontrolės, jų tėvai nežino vaikų draugų ir kur jie leidžia laisvalaikį (Europos miestuose – 24 proc.). Apie 16 proc. Klaipėdos paauglių nurodė, jog jiems trūksta tėvų šilumos, rūpesčio ir paramos, kai Europos miestuose tai pažymėjo apie 10 proc. paauglių.

4. Nustatyta tendencija, kad nuo 2006 m. iki 2008 m. Klaipėdos dešimtokų savijauta mokykloje šiek tiek gerėjo. Europos miestuose daugiau paauglių nematė prasmės mokytis, lyginant su klaipeidiečiais. Tačiau dalis Klaipėdos paauglių mokykloje nesijaučia gerai: 5,9 proc. (2006 m.) ir 4 proc. (2008 m.) nematė prasmės mokytis, 6,9 proc. (2006 m.) ir 5 proc. (2008 m.) dažnai blogai sutarė su mokytojais. Tai daugiau buvo būdinga berniukams. Europos miestuose daugiau paauglių nematė prasmės mokytis ir blogai sutarė su mokytojais, lyginant su klaipeidiečiais. Klaipėdos miesto paaugliai labiau linkę bėgti iš pamokų nei Europos miestų paaugliai. Tiek 2006 m., tiek 2008 m. organizuotoje laisvalaikio veikloje po pamokų dažniau dalyvavo Europos miestų paaugliai nei klaipeidiečiai.

Literatūra

1. Narkotikų kontrolės departamento prie LR Vyriausybės metiniai pranešimai (2006, 2007, 2008, 2009, 2010).
2. Tamošiūnas T., Šutinienė I., Šimaitis A. Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo tyrimo projektas Europos mokyklose: ESPAD-2007. Vilnius, 2008.
3. Sigfusdóttir ID, Kristjánsson A, Thorlindsson T, Allegrante J. Trends in prevalence of substance use among Icelandic adolescents, 1995–2006. Prieiga per internetą: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2426682/> [žiūrėta 2011-11-15].

4. Sigfusdóttir ID, Thorlindsson T, Kristjánsson A, Roe K, Allegrante J. Substance use prevention for adolescents: the Icelandic Model. Prieiga per internetą: <http://heapro.oxfordjournals.org/content/early/2008/12/11/heapro.dan038> [žiūrėta 2011-10-20].
5. Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija: narkotikai / alkoholis / lošimas / internetas / darbas / pirkimas. Vilnius: Tyto alba, 2009.
6. Alcohol and Public Policy Group. Alcohol: No Ordinary Commodity – a summary of the second edition. Prieiga per internetą: <http://www.apolnet.ca/resources/pubs/Alcohol-NoOrdinary2-Summary.pdf> [žiūrėta 2011-10-25].
7. Thorlindsson Th, Bjarnason Th, Sigfusdóttir ID. Individual and Community Processes of Social Closure: A Study of Adolescent Academic Achievement and Alcohol Use. *Acta Sociologica*, 2007; 50: 161-178.
8. Thorlindsson Th, Bernburg JG. Peer groups and substance use: examining the direct and interactive effect of leisure activity. *Adolescence*, 2006; 41: 321-339.
9. Sigfusdóttir ID, Kristjánsson A, Allegrante J P. Health behaviour and academic achievement in Icelandic school children. *Health Education Research*, 2007; 22 (1): 70-80.
10. Moore MJ, Werch CEC. Sport and physical activity participation and substance use among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 2005; 36 (6): 486-493.
11. Davidavičienė A. G. Tėvams apie narkotikus. Kaip apsaugoti vaikus. Vilnius, 2001.

„YOUTH IN EUROPE – A DRUG PREVENTION PROGRAMME“: THE CASE OF KLAIPĖDA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN CITIES

R. Perminienė, N. Istomina, D. Drungilienė,
A. Razbadauskas

Key words: teenagers, substance use, protection factors, risk factors.

Summary

The aim of the paper is to analyze the tendencies of substance use by teenagers of Klaipėda and other European cities and the scale of risk factors influencing these tendencies.

In 2006 Iceland, together with the international organization „European Cities Against Drugs“ (ECAD), initiated a decade-long international project „Youth in Europe – a Drug Prevention Programme“, the aim of which in Europe is to facilitate the development of preventive strategies, which are based on scientific social factors (those of risk and prevention) influencing the teenager's life. 12 European cities have entered the project, including Klaipėda. An anonymous written survey has been carried out in all partner cities (Helsinki, Kaunas, Klaipėda, Oslo, Reykjavik, Riga, St. Petersburg, Sofia, Vilnius, Stockholm, Gälve, Örebro), using the questionnaire, which was worked out by the Icelandic Centre for Social Research and Analysis and its methodology of survey implementation. Students of the 10th grade (15-16 years old) have been surveyed. During the survey, the data of 2213 students (48,4 % males and 51,6 % females) in 2006 and the data of 1873 students (50,4 % males and 49,6 % females) in 2008 from

Klaipėda were analysed and compared to the data of the same age group average of other European cities that participated in the programme – in year 2006 – 23364 students (48,2 % males and 51,8 % females) and in year 2008 – 21994 students (47,4 % boys and 52,6 % girls). The survey has shown how widely the risk and prevention factors, which affect the use of substances, influenced 15-16 year old teenagers in Klaipėda and other European cities, as well as the change of teenagers' social environment from 2006

to 2008. The data of the survey has helped to identify the teenage groups that require attention in reducing the impact of risk factors on them and strengthening their preventive factors.

Correspondence to: roze.perminiene@klaipeda.lt

Gauta 2012-09-14

KVIEČIAME PRENUMERUOTI “SVEIKATOS MOKSLŲ” ŽURNALĄ 2013 METAIS!

Žurnalas “Sveikatos mokslai” (Index Copernicus, EBSCO host (Academic Search Complete), Gale (Academic OneFile), ProQuest (Ulrich's, Summon), Australia (ERA) 2012 Journal List (ERA ID 124967) skirtas visų specialybių gydytojams, slaugytojams ir kitiems specialistams, spausdina mokslinius straipsnius lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Straipsniams keliami reikalavimai atitinka mokslo leidiniams keliamus reikalavimus.

Žurnalas kioskuose neparduodamas.

Žurnalą, kuris leidžiamas kartą per du mėnesius, galima užsiprenumeruoti visuose Lietuvos pašto skyriuose, taip pat internetu: www.post.lt

Prenumeratos kaina nesikeičia: visiems metams - 120 Lt, šešiams mėnesiams – 60 Lt, keturiems mėnesiams - 40 Lt, dviem mėnesiams - 20 Lt.

Prenumeratos kodas: 5348.

Žurnalo autoriams straipsnių spausdinimas mokamas.

Redakcija